

BULGARİSTAN'DA DÜNDEN BUGÜNE TÜRK TİYATROSU

Araştırma Makalesi

Embiye ALTAÇ*

Geliş Tarihi: 01.10.2024 | Kabul Tarihi: 21.12.2024 | Yayın Tarihi: 23.12.2024

Özet: Bulgaristan'da yaşayan Türklerin millî varlığını ve kültürünü yaşatıp korumaları, sonraki nesillere aktarabilmeleri için ana dillerine, edebiyatlarına ve sanatlarına sahip çıkmaları gerekmektedir. Dil, edebiyat ve sanatın kesiştiği bir sanat dalı olan tiyatronun sosyokültürel bir etkinlik olarak sunulması bu amaç için bir motivasyon kaynağı oluşturmaktadır. Türk tiyatrosunun Bulgaristan'daki tarihsel gelişimine odaklanan bu çalışmada, Bulgaristan'da Türk tiyatrosu ile ilgili genel bilgiler verilmiştir. Bulgaristan'daki siyasi gelişmelerden etkilenen dil, eğitim, edebiyat ve sosyokültürel faaliyetlerin ortak noktası olan tiyatro da aynı şekilde Bulgaristan Devleti'nin Türklere karşı uyguladığı politikalarından etkilenmiştir. Bulgaristan'ın bağımsızlığını ilân etmesinin ardından Türkler varlıklarını sürdürebilmek ve millî ruhu canlı tutmak için kurdukları derneklerle ve amatör gruplarla tiyatro faaliyetlerini yürütmüş, edebî eser olarak piyesler yazmışlardır. 1950'li yıllarda Bulgaristan'ın çok ulusluluk ve kültürlülük politikası kapsamında Türkler arasında tiyatro çalışmaları artarak Şumnu, Razgrad ve Kırcaali'de Türk tiyatroları açılmıştır. Bu tiyatroların gelişmesi için Azerbaycan'dan uzmanlar destek vermişlerdir. Buna rağmen, Bulgaristan'ın tek uluslu politikaya geçmesi sebebiyle 1960'lardan sonra Türklerin eğitim, dil, edebiyat ve sosyokültürel çalışmaları sekteye uğramıştır. 1989'da demokrasi dönemine geçen Bulgaristan'da Türkler tekrar bu alanlardaki çalışmalar için çaba göstermiştir. Çalışmanın problemini oluşturan Bulgaristan'da Türk tiyatrosu ile ilgili yayınların az olması durumu, bu alanda daha fazla çalışmanın yapılması gerekliliğini göstermektedir. Söz konusu bu gereklilik doğrultusunda çalışmada, Bulgaristan Türklerinin arasında tiyatronun varlığı ve Türk tiyatrosunun gelişimi ile ilgili yapılmış olan çalışmaların doküman analizi yapılarak bir araya getirilmiştir. Alan yazında Bulgaristan'daki Türklerin eğitimi, siyasi ilişkileri ve edebiyatı çalışılmış olmasına rağmen özellikle eğitim ve edebiyatla ilişkili olan tiyatroya dair araştırmanın az olması düşündürücüdür. Bulgaristan'daki Türk tiyatrosu faaliyetlerinin ve bu alandaki akademik çalışmaların az olmasına rağmen Bulgaristan'daki Türkçe derslerinde ders dışı etkinlik olarak tiyatroyu kullanan öğretmenlerin olması, sayıları az olsa da olumlu bir gelişmedir. Bu çalışma ile Bulgaristan'da güncelliğini yitirmiş olan Türk tiyatrosu faaliyetleriyle ilgilenenleri desteklemek, bu konuda araştırma yapacak akademisyenlere yardımcı olmak amaçlanmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Bulgaristan Türkleri, millî kültür, millî varlık, tiyatro tarihi, Türk tiyatrosu.

TURKISH THEATER IN BULGARIA FROM PAST TO PRESENT

Research Article

Received: 01.10.2024 | Accepted: 21.12.2024 | Published: 23.12.2024

Abstract: The preservation and perpetuation of the national identity and culture of Turks living in Bulgaria, as well as their transmission to future generations, require protecting their native language, literature, and art. Theater, an art form where language, literature, and art intersect, serves as a source of motivation when presented as a sociocultural activity for this purpose. This study that focuses on the historical development of the Turkish theatre in Bulgaria gives an outline of the Turkish theatre in Bulgaria. Theater, which shares common ground with language, education, literature, and sociocultural activities, has also been influenced by the policies implemented by the Bulgarian state toward Turks, particularly as political developments in Bulgaria evolved. After Bulgaria declared its independence, Turks sought to sustain their presence and keep the national spirit alive through associations and amateur groups, engaging in theatrical activities and writing plays as literary works. Turkish theatres in Shumen, Razgrad and Kardzhali were founded within the framework of the politics of multi-nationalism and multi-culturalism in Bulgaria during the 1950s. Experts from Azerbaijan contributed to

* Öğr. Gör.; Kapadokya Üniversitesi; embiye.altac@kapadokya.edu.tr 0000-0002-8468-4336

the development of these theatres. However, with the adoption of the nationalist politics, the endeavour of the Turks in the fields of education, language, literature and other socio-cultural activities were disrupted during the 1960s. However, following the entrance into democratic period in 1989, the Turks revived their activities in these fields. The lack of sufficient studies, which is the problem of this study, on the Turkish theatre in Bulgaria signifies the necessity for further research in this fields. In this study addressing this requirement, the studies on the existence of theatre among the Turks in Bulgaria and the development of the Turkish theatre are gathered through a document analysis. Though there are numerous studies about the education, political relations and literature of the Turks in Bulgaria, the lack of sufficient studies on theatre, intimately related to education and literature, needs to be marked. Though the Turkish theatrical activities in Bulgaria and academic research in this field are inadequate, the use of theatre as extracurricular activity in Turkish courses by the teachers-albeit scarcely- has been a positive development. This study aims to support those interested in Turkish theatre activities that have lost their relevance in Bulgaria and to assist academics who will conduct research on this subject.

Keywords: National culture, national existence, theatre history, Turkish theatre, Turks in Bulgaria.

Giriş

Bulgaristan 1908 yılında bağımsızlığını ilân ettikten sonra Türkiye'ye göç etmek zorunda kalanlar olsa da bazı Türkler azınlık olarak yaşamlarını hâlâ orada sürdürmektedir. Bulgaristan Devleti'nin Türklere karşı siyasi tutumu dönem dönem değişiklik göstermiştir. Bu tutum Türklerin ekonomi, eğitim, dil, din, siyaset, kültür ve edebiyat konusunda dalgalanmalar yaşamalarına neden olmuştur. Bulgaristan'ın Türk azınlığa uyguladığı siyasi politikalar ilk olarak onların sosyokültürel ve eğitim hayatını etkilemiştir. Bu etkinin genel olarak olumsuz olması nedeniyle Türkler, Bulgaristan'da millî varlığını ve kültürünü yaşatabilmek ve gelecek nesillere aktarabilmek amacıyla ana dillerine sahip çıkmaya, edebiyat ve sanatla dili korumaya gayret göstermişlerdir. Çünkü millî varlığı ve kültürü korumanın yolu ana dile ve dilin kullanıldığı kültür-sanat faaliyetlerine önem vermekten geçmektedir. Buna rağmen Bulgaristan'ın Türklere karşı uyguladığı politikaların çoğunlukla olumsuz olmasından dolayı Türklerin bu alanlardaki faaliyetleri sekteye uğramış, bir sahne sanatı olan tiyatronun ülkede icra edilmesinde de sıkıntılar yaşanmıştır.

Türk kültürünün yaşatılması ve sürdürülmesi bağlamında edebiyat, kültür ve sanat faaliyetlerinin belirli bir kısmına; müzik, folklor, dergi, gazete gibi faaliyetlere ise sıklıkla rastlanırken sinema ve tiyatro gibi alanlara pek rastlanmamaktadır. Komünist rejim döneminde kapatılan tiyatroların tekrar hayata geçmesi hususunda, hem toplumsal hem finansal problemlerin var olduğu söylenebilir (Alptekin vd., 2020).

1989 yılında demokrasi sistemine geçen Bulgaristan, Türklerin ana dillerine ve kültürlerine sahip çıkma çabalarına kayıtsız kalmamıştır. Fakat eğitim ve kültür adına atılan adımların yetersiz olduğu birçok kaynakta belirtilmektedir (Bk. Bekir, 2016; Nurlu & Çelik, 2015; Süleymanoğlu Yenisoğlu, 2017). Eğitim ve kültürün önemli bir parçası olan tiyatro faaliyetlerinin de Bulgaristan'da Türkçe eğitiminin durumu ile hemen hemen benzerlik gösterdiği, bu iki konuda da benzer dönemlerde olumlu ve olumsuz gelişmeler olduğu görülmektedir. Bulgaristan'da Türklerin sosyokültürel açıdan kendilerini geliştirebildikleri dönemler, Bulgaristan'ın Türkçe eğitim ve öğretime destek sağladığı dönemlere rastlamaktadır.

Eigenbauer'in (2009, s. 63) tiyatro tanımına göre yaratıcı, bilişsel, duygusal, sosyal ve estetik imkânlar sanat formundadır ve eğitim amaçları için kullanılır. Tiyatronun eğitici özelliğinin yanı sıra kültürün gelecek nesillere aktarımında önemli bir araç olduğu düşünülmektedir. "Tiyatro sadece teknikten oluşmaz, herhangi bir oyun kendi kültürüne özgü temaları, fikirleri, duyguları ve deyimleri içerir" (Uçar Özbirinci, 2010, s. 1). Tiyatro ve kültürel aktarım birbiriyle iç içedir. Bunun sebebi tiyatronun insan hayatını işlemesi, insan hayatını oluşturan davranış ve düşüncelerin de kültürü oluşturmalarıdır. Yavuz ve Açık'a (2020, s. 53) göre Balkanlardaki Türk gençlerinin ana dillerini, millî kimliklerini ve kültürlerini koruyabilmeleri, bunların bilincinde olmaları için yapılacaklar arasında tiyatro turneleri gibi sosyokültürel etkinlikler yer almaktadır. Fakat Bulgaristan'da Türk tiyatrolarının 2010'da Bulgar tiyatroları ile birleştirilmesinden sonra Türkler arasında tiyatro faaliyetlerinde gerilemeler olmuştur. Bulgaristan'ın 2007'de Avrupa Birliği üyesi olmasına rağmen çoğulcu dil politikalarına önem vermediği, bunun sonucu olarak da eğitimde ve sosyokültürel alanlarda Türklerin gösterdiği çabalara destek olmadığı bilinmektedir.

Avrupa'da çoğulculuğa önem veren "Dil Zengini Avrupa Projesi", Bulgaristan'ın da aralarında olduğu ortağı ülkelerdeki dil politikalarını ve dil zenginliğini araştırmaktadır. Bulgaristan, proje kapsamında yer alan ve azınlık dillerini koruma altına alarak çok dillilik politikasıyla uyumlu olan Avrupa Sözleşmesi'ni onaylamamıştır. Avrupa Komisyonu'nun desteklediği projenin ve sözleşmenin amacı ise kültürler arası bir anlayışla dil politikalarını teşvik etmektir. Bu amaçla şehirlerdeki dil politikaları, stratejiler ve kamu hizmetlerinde kullanılan diller araştırılmıştır. Ayrıca eğitim, sağlık, toplum, hukuk, ulaşım, göç, turizm ve tiyatro programlarına yönelik yazılı ve sözlü iletişimde hangi dillerin geçerli olduğu da proje kapsamında açıklanmıştır. Proje bulguları, Bulgaristan'da Türk tiyatroları için uzman ihtiyacı olduğunu ortaya koymuştur (Extra ve Yağmur, 2013). Avrupa Birliği üyesi olan Bulgaristan'ın Avrupa Komisyonu aracılığıyla yapılan sözleşmelerin ve önerdiği dil politikalarının farkında olarak hareket etmesi ve çok kültürlü bir ülke olduğunu Türklere ekonomi, eğitim, dil, din, siyaset, kültür ve edebiyat alanlarında somut destekler sağlayarak kanıtlaması gerekmektedir. Bulgaristan'ın sağlayacağı destek sayesinde Bulgaristan Türklerinin millî varlığını ve kültürünü koruma motivasyonu yükselecektir. Bu motivasyonun gelişmesi de Türklerin sosyokültürel faaliyetlerini özgürce yapabilmesine bağlıdır. Bulgaristan'ın bağımsızlığını kazanmasından bu yana Bulgaristan'daki Türk azınlık kimi zaman kendi çabalarıyla kimi zaman devlet politikasının olumlu yönde değişmesiyle sosyokültürel ve eğitici bir sanat dalı olan tiyatro faaliyetlerini sürdürmeye çalışmıştır. Buna rağmen bu faaliyetlere olan ilgi ve destek yetersiz kalmaktadır.

1. Araştırmanın Amacı

Alan yazınında Türkiye ve Bulgaristan ilişkilerini ekonomik, eğitimsel, dini, siyasi, sosyokültürel ve edebî açılardan ele alan çalışmalar olmasına rağmen tiyatro ile ilgili yayınların az olması önemli bir eksiklik olarak dikkat çekmektedir. Bu alandaki faaliyetlerin yetersiz kalması konuyla ilgili yayınların varlığını da etkilemiştir.

Bulgaristan'da gerçekleştirilen tiyatro faaliyetlerinin akademik açıdan değerlendirildiği çalışmaların sayısı yetersiz olmakla birlikte mevcut çalışmalar son yıllara rastlamaktadır. Bu

faaliyetlerin varlığı daha önce sadece edebî kitaplarda bulunmaktaydı. Tiyatro faaliyetlerinin kısıtlı bir zamanda ve halkın kendi çabalarıyla gerçekleştirilmesi gerektiği için Bulgaristan Türkleri arasında yaygın olan diğer sanat dallarına kıyasla çok gelişmediğini ve canlılığını yitirdiğini söylemek mümkündür.

Bu çalışmanın amacı, sanatın eğitsel ve kültürel bir dalı olan tiyatronun Bulgaristan’daki varlığı ve gelişimiyle ilgili akademik ve akademi dışı çalışmaları bir araya getirmek, Bulgaristan Türklerinin tiyatro faaliyetlerine ışık tutmaktır. Ayrıca bu vesileyle güncelliğini yitirmiş olan tiyatro faaliyetleri konusunda ilgiyi canlı tutmak ve alanda çalışma yapacak olan akademisyenlere yardımcı olabilmek hedeflenmektedir.

2. Yöntem

Bulgaristan’da yaşayan Türklerin sosyokültürel ve eğitici bir sanat dalı olan tiyatro konusundaki çalışmalarını, faaliyetlerini ve bu alanda önemli yeri olan isimleri inceleyen çalışmada nitel araştırma yöntemlerinden doküman analizi yöntemi kullanılmıştır. Bulgaristan’da tiyatro, Bulgaristan’da Türk tiyatrosunun tarihî seyri ve Türk tiyatrosuna katkı sağlayan isimlerle ilgili alan yazın taraması yapılarak bu çalışmalara ışık tutulmaya çalışılmış, ardından bu çalışmaların Türk millî varlığının ve kültürünün canlı tutularak gelecek nesillere aktarılmasındaki rolü tartışılarak günümüzde yetersiz kalan tiyatro çalışmalarının artırılması için önerilerde bulunulmuştur.

3. Bulgular

3.1. Bulgaristan’da Tiyatro

Bulgaristan 20. yüzyılın başlarında bağımsızlığını kazanmadan önce Bulgarlar Osmanlı Devleti’nin gayrimüslim tebaası olarak varlığını sürdürmüştür. Bu dönemde Bulgaristan tiyatrosuna Dobri Voynikov’un (1833-1878) çok önemli katkıları olmuştur. Öğretmenlik yaptığı yıllarda öğrencileriyle hazırlayıp sahnelediği tiyatro gösterileri ilgi çekmiştir. Farklı şehirlerde yaşayan Voynikov, Bulgaristan’ın önemli oyun yazarları arasındadır. Tarımcı (2016), eğitime ve kültürel gelişime önem veren Voynikov’un tutkuyla bağlı olduğu tiyatronun Bulgaristan’da yer edinmesini sağladığını ve Bulgaristan’da tiyatronun kurucusu kabul edildiğini belirtmiştir.

Osmanlı Devleti’ne bağlı bir prenslik hâline gelen Bulgaristan’da sosyal ve kültürel açıdan gelişmek adına tiyatro faaliyetlerine önem verilmiştir. Bulgar Prensiği yeni kurulduğunda 1877-1886 yılları arasında ayakta kalan ve sağlam olan Türk okullarının bir kısmını resmî daire, kışla, postane, karakol, tiyatro vs. kurmak amacıyla Türk azınlığın elinden almıştır (Memişoğlu, 2002, s. 75). 19. yüzyılın sonlarına doğru Bulgaristan’da tiyatro faaliyetleri hız kazanmıştır. Bu yıllarda Bulgarların kültürlerini yansıtmak amacıyla sahne sanatlarına yöneldiği bilinmektedir.

Bulgarların milliyetçilik akımından etkilenip ayaklanması sonucunda 1908 yılında Bulgaristan Devleti kurulmuştur. Bulgaristan’da tiyatro faaliyetleri özellikle Bulgaristan bağımsızlığını kazanınca artmıştır. Bulgaristan Devleti’nin kurulmasının ardından ülkede Batılılaşma başlamıştır. Daskalov (1998’den akt. Tunalı, 2020, s. 372) “Bulgar ‘yüksek kültürünü’ geliştirme amacıyla bilim akademisi, üniversiteler, tiyatrolar, operalar, müzeler ve

kütüphaneler”in kurulduğunu belirtmiştir. Milliyetçilik akımının ardından aydınlanma yaşayan Bulgarlar millî kültürlerini geliştirmek amacıyla tiyatroya önem vermişlerdir.

3.2. Bulgaristan’da Türk Tiyatrosu

Bulgarlar kendi millî varlığını ve kültürünü yükseltmeye çalışırken Bulgaristan bağımsızlığını ilân edince ülkede azınlık konumuna düşen Türkler de aynı şekilde millî varlığını ve kültürünü sürdürmek ve geliştirmek için girişimlerde bulunmuştur. Buradaki Türk tiyatrosunun temeli, Bulgarların Osmanlı Devleti’nin tebaası olduğu dönemlerde Türk okullarında hazırlanan müsamerelerle atılmıştır. Şimşir’in (1986) yorumuna göre ise Bulgaristan’da Türk tiyatrolarının kaynağını türküler ve halk dansları gibi Türk folkloru oluşturmaktadır. Türk folklorunu ve kültürünü ayakta tutarak millî ruhu canlandırmak amacıyla kurulan Türk Öğretmenler Birliği de 20. yüzyılın ilk çeyreğinde tiyatro ve benzeri faaliyetler gerçekleştirmiştir.

Bulgaristan Türklerinin kendi çabalarıyla gerçekleştirdikleri tiyatro çalışmaları Birinci ve İkinci Dünya Savaşı dönemleriyle birlikte sekteye uğramıştır. Buna rağmen, İkinci Dünya Savaşı sonrasında Bulgaristan’ın ülkedeki Türklere karşı politik tutumu Rusya’nın önderliğinde değişmiştir. Özellikle Bulgaristan Türklerinin eğitimi ile başlayan değişim diğer alanları da etkilemiştir.

Türk azınlık okullarındaki eğitimin içeriği Bulgar Meclisi’nin eğitimle ilgili Eylül 1948’de kabul ettiği yeni bir yasa ile belirlenmiştir. Yasada Türk azınlık okullarının amaçları, ülkede meydana gelen toplumsal değişikliklerle uyum sağlamaları olarak dile getirilmiştir. Türk okullarının da başlıca amacı, öğrencilere Marksist-Leninist ruhu aşılama olmuştur (Memişoğlu, 2002, s. 235).

Bu amaç doğrultusunda 1950-1960 yılları arasında Bulgaristan Hükûmeti, Bulgaristan Türklerinin eğitimi ve sosyokültürel gelişimi için olumlu bir politika sergilemiştir. Bekir (2015, s. 62) de 1950’lerde Bulgaristan’ın çok kültürlü ve çok dilli bir politika izlediğini belirterek bu görüşü desteklemiştir. Bulgaristan, Türklerin iyi bir eğitim almasını ve Bulgaristan’a sosyokültürel açıdan katkı sağlamasını istediği için sosyal ve kültürel alanlarda Türklerin yaptığı çalışmalara destek olmuştur. Bu kapsamda “Şumnu, Razgrad ve Kırcaali’de açılan üç Türk tiyatrosu” (Süleymanoğlu Yenisoğlu, 1996, s. 27) Türklerin sosyokültürel açıdan gelişmesini sağlarken okullarda oynanan piyesler de Türk çocuklarının eğitime ve dil gelişimine katkıda bulunmuştur.

Bulgaristan’ın Türk azınlığa eğitim ve sosyokültürel açıdan imkân sağladığı 1950’lerde Azerbaycan’dan Türkologlar ve sanatçılar gelmiş, bu alanlara ilgisi olan Türk gençleri de Azerbaycan’da eğitim almaya gönderilmişlerdir. Sovyet Azerbaycan Müzikli Tiyatrosundan deneyimli Azeri sanatçılar, açılmış olan Türk tiyatrolarının gelişmesi için yardımcı olmuşlardır. Süleyman Aleskerov gibi uzmanların Bulgaristan’da Türk tiyatrolarının gelişmesinde etkisi büyük olmuştur (Süleymanoğlu Yenisoğlu, 1996). Aleskerov’un en çok ses getiren ve ilk defa iki dilde (Türkçe ve Bulgarca) oynanan çalışması *Yıldız*, Şumnu Senfoni Orkestrası eşliğinde farklı şehirlerde hatta yurt dışında oynanmıştır (Buttanrı, 2010, s. 147; Sukrieva & Kırçalı, 2018, s. 4). Bu yıllarda tiyatro konusunda yaşanan altın çağ

Bulgaristan'ın çok uluslu politikasından vazgeçmesiyle sona ermiştir. Özellikle 1958-1959 eğitim-öğretim yılında Türk okullarının Bulgar okullarıyla birleştirilmesinin ardından Bulgaristan'daki Türklerin sosyokültürel faaliyetleri de kısıtlanmıştır. 1960'larda Türklerin kendi çabalarıyla devam eden tiyatro faaliyetleri Jivkov rejiminin darbesiyle 1970-1989 yılları arasında durmuştur. Türk tiyatroları Bulgar tiyatroları ile birleştirilerek kapatılmıştır. 1989 yılından sonra ise Bulgaristan'daki demokrasi döneminin etkisiyle tiyatro faaliyetleri tekrar canlandırılmaya çalışılsa da 1950'lerdeki hareketlilik gözlemlenmemiştir. 2003 yılında Kırcaali'de tekrar açılan Kadriye Latifova Devlet Müzik ve Dram Tiyatrosu 2010 yılında Bulgar tiyatrosu ile birleştirilerek kapatılmıştır.

Bulgaristan'daki tiyatro faaliyetlerine Türkiye'den de destek sağlanmıştır. Örneğin, Ahmet Vefik Paşa'nın kurduğu Bursa tiyatrosunun başındaki Fasulyacıyan'ın, Vefik Paşa'nın Bursa Valiliğinden uzaklaştırılmasının ardından tiyatrodan ayrılıp Bulgaristan'a giderek oyunlar oynadığı bilinmektedir (Buttanrı, 2010, s. 144). Bu noktada Bulgaristan'daki Türk azınlığın sosyokültürel etkinliklerine ana vatandan da katkı sağlandığı söylenebilir. Bu görüşü destekleyen Buttanrı (2010, s. 152), 2008'de Kırcaali Kadriye Latifova Devlet Müzik ve Dram Tiyatrosu'nda tiyatro yönetmeni Selim Gürata'nın *Hürrem Sultan* piyesini sahneye koyduğunu belirtmiştir. Türkiye'den Bulgaristan'a giden tiyatro sanatçıları da oradaki tiyatrolarda sahne alarak Bulgaristan'daki Türk tiyatrosuna katkı sağlamışlardır. Türkiye'deki akademisyenlerin katkısına örnek olarak da Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesinde öğretim üyesi olan Hüseyin Mevsim'in ilk kez Türk yazarların oyunlarını *Sivremenni turski piesi (Çağdaş Türk Tiyatro Oyunları)* başlığıyla 2007'de çevirerek kitaplaştırması verilebilir.

3.2.1. 1950 Öncesi Bulgaristan'da Türk Tiyatrosu

1878'de imzalanan Berlin Antlaşması sonrasında Bulgaristan sınırları içerisinde kalan Türklere ait kültür ve sanat kuruluşları adli olarak denetlenmediği ve finansal destek sağlanmadığı için, bu kuruluşların yerine "Hayır Cemiyeti" adı verilen kıraathaneler açılmıştır. Bu durum, tiyatro çalışmalarının gelişmesini, bu çalışmaların halkla daha kolay buluşmasını sağlamıştır (Hafız, 2006, s. 331-332). O dönemde kıraathaneler sadece çay, kahve içilen mekânlar değil, insanların bilgi edindiği kütüphane görevi gören yerlerdir. Ayrıca yardıma muhtaç insanlar için yardım toplanan kıraathaneler, sosyal hizmet merkezi işlevi görmüştür. Kıraathaneler okuma salonu işlevinin yanında "birek fikir ve kültür kulübü" (Kesioğlu, 1985, s. 130) olarak kullanılmıştır. Bu kurumlar Bulgaristan'daki Türklerin sosyokültürel gelişimini ve bu kurumlarda sahnelenen oyunlar aracılığıyla tiyatro bilincini geliştirmiştir. Kıraathanelerin Türk tiyatrosuna sağladığı katkıların ardından Türk okullarında, tiyatro, eğitici bir araç olarak kullanılmaya başlanmıştır.

20. yüzyılın başlarında faaliyet gösteren "Türk Öğretmenler Birliği" çatısı altında Türk çocuklarına eğitim veren öğretmenler, öğrencilerinin sosyal anlamda da gelişimini desteklemişlerdir. Kesioğlu (1985, s. 109) konuyla ilgili, "Millî oyunlar sergilenir, temsiller verilirdi. Öğretmenler bu konuda çalışır, eser hazırlardı. Abdullah Fehmi ve Mehmet Masum temsiller yazmıştı, Türkiye'den getirilenler de vardı. Halk yavrularının bu temsillerini sevinçle seyrederdi" diyerek o dönemin tiyatro çalışmalarına ışık tutmuştur. Türk dilini ve

kültürünü yaşatmak amacıyla kurulan “Türk Öğretmenler Birliği”, dilin yok olmaması ve yaşatılması amacıyla yaptığı çalışmalar kapsamında eğitici bir rolü de olan tiyatro sanatını Türk çocuklarının hayatına sokmuştur. Keskiöğlu (1985, s. 135-136) da tiyatro gruplarının ihtiyacını karşılamak için piyeslerin yazıldığını belirterek Basri Hasan Bozacı’nın *Türk Gönü, Bilinmeyen Büyüklük*; Mehmet Atalay’ın *Ayşe Kadın*; Mehmet Behçet Perim’in *Vatan Yolunda* piyeslerini örnek olarak sıralamıştır. 20. yüzyılın ilk çeyreğinde bu şekilde kendine yön bulmaya çalışan Türk tiyatrosu Türkler arasındaki millî bilincin canlı tutulmasında etkili olmuştur. Bulgaristan’a gelen Jön Türkler de öğretmenlik yaptıkları okullarda kültürel gelişmelere destek olmuşlardır. Süleymanoğlu Yenisoy (2007, s. 12), Jön Türklerden Dr. Neşet’in Bulgaristan Türklerinde millî kültür bilincini uyandırmak amacıyla Namık Kemal’in *Vatan Yahut Silistre* piyesini sahneye koyduğunu, ayrıca Kurtuluş Savaşı yıllarındaki kahramanlıkların da sahnelendiğini belirtmiştir. Savaş yıllarında tiyatro faaliyetlerinin azalmasına rağmen bu tarz sanatsal etkinliklerle tiyatro sanatının unutulmaması sağlanmıştır.

Kurtuluş Savaşı’nın yürütüldüğü 1920’lerde Pravadi, İslimye, Eski Zagra, Aydos, Vidin ve Şumnu’da kurulan tiyatro, müzik ve sanat gruplarının düzenlediği müsamerelere Türk halkı ilgi duymuştur. Buttanrı’nın (2010, s. 145) verdiği bilgiye göre Aydos Tiyatro Grubu repertuarına şarkıları ve Ragıp Felaketof’un *Bedbaht İşçi, Yalancı Hacı Bektaş* gibi sosyal piyeslerini alarak Burgas ve o bölgedeki Türk köylerinde sahneye çıkmıştır. Fakat 1930’lu yılların ortalarından itibaren tiyatro, dans ve müzik grupları dağıtılmış ve faaliyetleri yasaklanmıştır. Bulgaristan Türklerinin sosyal ve kültürel çalışmalarının kısıtlandığı, Türkçe öğretimine ket vurulduğu bu dönemin ardından Türk azınlıklar ana vatana gitmek istemiştir. Bulgaristan ve Türkiye uzun süren görüşmelerin ardından nihayet göç anlaşması yapmaya karar vermiştir.

3.2.2. 1950-1970 Yılları Arası Bulgaristan’da Türk Tiyatrosu

1950’de iki devlet arasında yapılan göç anlaşmasına ilişkin olarak Türk-Bulgar sınırı açılmış ve 1953’e kadar göçler devam etmiştir. Vatan Cephesi Hükûmeti Moskova’nın talebiyle göçleri engellemek için Türklere karşı siyasetini tamamen değiştirmiştir. Hafız (2006, s. 16) bu dönemde Türk azınlığın yoğun olduğu bölgelerde Türk liseleri; pedagoji okulları; Sofya Üniversitesinde Türk gençleri için Matematik-Fizik, Tarih, Türk Dili Fakülteleri; Şumnu, Razgrad ve Kırcaali’de ise Türk tiyatroları açıldığını dile getirmiştir. Bu üç profesyonel Türk tiyatrosunun dışında amatör Türk tiyatro toplulukları da sahne sanatına önem vererek tiyatronun gelişmesine destek olmuşlardır. Şimşir (1986, s. 306), “Heveskâr” olarak adlandırılan bu amatör grupların Bulgaristan’da Türk tiyatrosu için önemli bir yeri olduğunu ve sahne sanatıyla ilgilenenler için bu alanda yazılmış *Türkçe Gençlere Sahne Materyalleri, Gençlere Şarkılar Demeti, Türk Halk Oyunları, Türk Dansları* vb. çeşitli kitapların Türkçe olarak basıldığını belirtmiştir. Amatör tiyatro gruplarının kurulan üç Türk tiyatrosundan özellikle Şumnu Devlet Türk Estrat Tiyatrosu’na destek olduğu bilinmektedir. Sukrieva ve Kırçalı (2018, s. 3), Şumnu Devlet Türk Estrat Tiyatrosu’nun açılış tarihinin 13 Şubat 1952 olduğunu belirterek tiyatronun ilk piyesinin *Devrilen Meşe* olduğunu, heveskârlardan oluşan tiyatronun amacının bölgedeki yerleşim yerlerini dolaşarak eğitim vermek ve Türk kültürünü yaymak olduğunu söylemişlerdir. Bulgaristan’da Türk tiyatrosunun resmî olarak temellerinin

atıldığı ve yükselişe geçtiği bu dönemde “Amatör ve profesyonel Türk tiyatroları artmış ve Türk kültürü devlet desteğiyle canlanma yoluna gitmiştir” (Eminov, 2000, s. 140). Bulgaristan'ın sağladığı bu desteklerin karşılığını, elde ettiği başarılarla alan Türk tiyatroları, 1956 yılında Sofya'da Birinci Cumhuriyet Gösterisi'nde temsiller sahnelemiş ve büyük beğeni toplamıştır. Sukrieva ve Kırçalı (2018, s. 5), Şumnu Devlet Türk Estrat Tiyatrosu'nun bu gösteride birincilik ödülünü aldığını ve 1960'ta Bulgaristan Türklerinin halk oyunlarını tanıtan bir programla Viyana Televizyonu'na konuk olduğunu dile getirmiştir. Tiyatroya artan ilginin ardından tiyatro ile ilgilenenlerin bu alanda eğitim alma ihtiyacı doğmuştur ve tiyatro okulu açma çalışmaları başlamıştır.

1957-1958 eğitim-öğretim yılında tiyatrolara eleman hazırlamak amacıyla “Kr. Sarafov” adında Sofya Yüksek Tiyatro Okulu yanında iki yıllık bir kol açılmıştır (Hafız, 2006; Memişoğlu, 2002; Süleymanoğlu Yeniso, 2011). Bu vesileyle tiyatro sanatına gönül verenlere Türk tiyatrosuna katkı sağlama şansı doğmuştur. Böylece Türk tiyatrolarının profesyonel ve amatör çalışmaları, Bulgaristan Türk kültürünün gelişmesinde önemli rol oynamıştır. Ancak “Politbüro 21 Haziran 1958 tarihinde Türk ve Bulgar okullarını birleştirme kararı almıştır. Bu dönemde Türklerin yayımladıkları gazete sayısı azalırken, zaman içerisinde yayımlar tamamen Bulgarca diline dönmüş, Devlet Tiyatrolarının sahneledikleri Türk piyeslerine son verilmiştir” (Özgen, 2020, s. 548). Süleymanoğlu Yeniso (2011) da, 1959-1960 eğitim-öğretim yılında yeni açılmış olan Sofya Yüksek Tiyatro Sanatı Enstitüsünde Türklere ait iki yıllık sınıfların kapatıldığını belirtmiştir. Buna rağmen tiyatroya önem ve destek veren Bulgaristan Türkleri 1960'larda tiyatro faaliyetlerine devam etmiştir.

1960'larda yazar İslam Beytullah Erdi, Razgrad'da öğretmenlik yaptığı okullarda korolar yönetip amatör tiyatro grubu kurarak Türkçe ve Bulgarca piyesler sahnelemiş ve kimilerinde de rol almıştır (Gürel, 2018). Yazar, Türk edebiyatında verdiği eserler yanında öğrencilerini sanata bu şekilde teşvik etmiş ve Bulgaristan'daki tiyatro etkinliklerine katkı sağlamıştır. 1960'larda Bulgaristan Türkleri Azerbaycanlı oyun yazarlarının eserlerine daha çok yer vermiştir. Buna örnek olarak Rahimli (2021, s. 601), o dönemde Kırcalı tiyatrosunun yönetmeni Durhan Hatipoğlu'nun *Arşın Mal Alan* oyununu Türkçeye uyarladığından bahsetmiştir. Bulgaristan'daki üç Türk tiyatrosu 1960'larda da faaliyetlerini devam ettirmiş, tiyatroya gönül verenler ülkede tiyatronun güncelliğini yitirmemesi için elinden geleni yapmıştır.

1964 yılında Bulgaristan Türk tiyatroları, İkinci Cumhuriyet Gösterisi'nde tekrar bir araya gelmiştir. 1965 yılında ise Vasil Drumev Dram Tiyatrosu bünyesinde bulunan Türk Ahalisine Mahsus Estrat Terkibi (eski adıyla Şumnu Devlet Türk Estrat Tiyatrosu) Üsküp, Priştine, Prizren, Tetova gibi büyük şehirlerde temsiller sahnelemiş ve 10 Temmuz 1966 tarihinde aynı salonda üç Türk tiyatrosunun üçüncü ara gösterisi yapılmıştır (Sukrieva & Kırçalı, 2018, s. 5-6).

Türk millî varlığını ve kültürünü yaşatmak için Türk tiyatroları kendi çabalarıyla gerçekleştirdikleri tiyatro faaliyetlerini ancak bir yere kadar sürdürebilmişlerdir. Bulgar tiyatrosunun da temeli atılan Şumnu'da bulunan ve Türk tiyatrosuna önemli katkılar sağlayan Şumnu Türk Tiyatrosu 1966'da kapatılmıştır (Hafız, 2006, s. 18). Şumnu'daki Türk

tiyatrosunun kapatılmasının ardından Jivkov rejiminin de etkisiyle Türk eğitimine vurulan darbenin bir yansıması olarak yavaş yavaş Türklerin gerçekleştirdiği sosyokültürel faaliyetlerde de azalma olmuştur. “1970 yılı başlarından itibaren kademe kademe Türk okuma evleri; profesyonel ve amatör Türk tiyatroları; koro, dans ve müzik toplulukları kapatılmış ve faaliyetlerine son verilmiştir” (Memişoğlu, 2002, s. 262). Tek uluslu siyaseti benimseyen Todor Jivkov, Bulgaristan’daki azınlıkların millî varlığını yaşatma mücadelelerine şiddetle karşı çıkmış ve Türklerin bu amaçla yürüttüğü tüm faaliyetleri yasaklamıştır. 1984’ten başlayarak yürüttüğü “soya dönüş” adı altında Türklere karşı uyguladığı asimilasyon politikaları 1989’da son bulmuştur.

3.2.3. 1989 Sonrası Bulgaristan’da Türk Tiyatrosu

1989’da komünist rejimin sona ermesinin ardından Bulgaristan’da demokratikleşme dönemi başlamış ve Bulgaristan Türkleri için olumlu gelişmeler yaşanmıştır. Türk nüfusunun yoğun olduğu bölgelerde sanatsal ve sosyokültürel faaliyetlerin artırılması da bunlardan biridir. Bu kapsamda 2003’te Kırcaali’de Kadriye Latifova Devlet Müzik ve Dram Tiyatrosu ve Razgrad’da Nazım Hikmet Devlet Müzik ve Drama Tiyatrosu Bakanlar Kurulu kararıyla açılmıştır. Ancak 2010’da bu iki Türk tiyatrosu reform adı altında kapatılmıştır (Buttanrı, 2010; Süleymanoğlu Yenisoğlu, 2017). Demokrasi döneminde atılan olumlu bir adım olarak görünen Türk tiyatrolarının tekrar açılması, Bulgaristan Türklerinin millî varlığını ve kültürünü geliştirmeleri, kendilerinden sonraki nesillere taşımaları için önemli bir gelişme olmasına rağmen Türk tiyatrolarının tekrar kapatılması, Türk azınlığı arasında üzüntü yaratmıştır. Bulgaristan Kültür Bakanlığı’nın açıklamasına göre ise Türk tiyatroları kapatılmamış, sadece bu tiyatroların geliştirilmesi ve desteklenmesi için Bulgar tiyatroları ile birleştirilmiştir.

Bakanlığın 124 sayılı ve 06.06.2003 tarihli kararnamesiyle Kırcaali’deki “Kadriye Latifova Devlet Dram ve Müzik Tiyatrosu”, “Dimitir Dimov – Devlet Dram ve Kukla Tiyatrosu” bünyesine; Razgrad’daki “Nazım Hikmet Devlet Dram ve Müzik Tiyatrosu” ise “Anton Straşimirov Devlet Dram Tiyatrosu bünyesine katılmıştır (Köseömer, 2010). Bunun anlamı 1970’lerde olduğu gibi aslında Türk tiyatrolarının bir bakıma asimilasyona uğramasıdır. Bu adı güncellenmiş iki sahne, Bulgaristan Türklerinin tiyatro faaliyetlerini yürüttüğü yerdir (Özlem, 2019, s. 295). Bulgaristan Türkleri adına Türk tiyatrosu bulunmasa da Türkler arasında tiyatro faaliyetleri bu şekilde devam etmektedir. Örneğin, Kırcaali Haber’e (2010) göre Ankara Devlet Tiyatrosu yapımı, annesi Bulgaristan göçmeni olan Sevim Burak’ın yazdığı ve İskender Altın’ın yönettiği, *İşte Baş, İşte Gövde, İşte Kanatlar* adlı oyun, 4 Kasım 2010’da “Birinci Uluslararası Sonbahar Tiyatro Buluşması Festivali” kapsamında, Pazarcık Konstantin Veliçkov Drama Tiyatrosu’nda Ankaralı tiyatro sanatçıları Elvin Beşikçioğlu ve Funda Gökçü tarafından oynanmıştır. Bulgaristan’daki sosyokültürel etkinlikler orada yaşayan Türklerin millî varlığını sürdürebilmesi ve kültürlerini kendilerinden sonraki nesillere aktarabilmesi için büyük önem taşımaktadır. Özellikle tiyatro sanatının birleştirici gücünden ve kültürü temsil etme özelliğinden yararlanılarak nadir de olsa Türk tiyatrosunun bu yollarla Türk azınlığa güç verdiği düşünülmektedir. Ayrıca “2022’de Kırcaali’de Kadriye Latifova Sahnesi’nde temsil edilen *Akide Şekeri* oyunu ile Bulgaristan’da Türk tiyatrosunun 70. yılı

kutlanmış ve Türk tiyatrolarının önemi, bu konuda yapılan çalışmaların artırılması gerektiği” (Anadolu Ajansı, 2022) vurgulanmıştır. Bulgaristan'da Türk tiyatrosunun hak ettiği değeri görmesi ve böyle etkinliklerin artırılması gerekmektedir.

Yürütülen bu tiyatro faaliyetlerinden başka okullarda Türkçe öğreten öğretmenlerin inisiyatif olarak tiyatroyu öğretici bir araç olarak kullanmaları sevindiricidir. Daha önce bahsedildiği gibi eğitici bir sanat dalı olan tiyatro, sık olmamakla birlikte Bulgaristan'daki okullarda Türkçe derslerinde sınıf dışı etkinlik olarak kullanılmaktadır. Çelik (2016, s. 74) Bulgaristan'da Türkçe öğretmenleriyle yaptığı görüşmelerin sonucunda, okullarda tiyatronun çok az öğretmen tarafından ders dışı etkinlik olarak kullanıldığı verisini elde etmiştir. Öğretmenlerde tiyatro bilincinin var olması ve Türkçe öğrenen öğrencilerine bu bilinci aktarmaları Türk millî varlığı, kültürü ve ana dili bilinci için değerlidir.

3.3. Bulgaristan'da Türk Tiyatrosuna Katkı Sağlayan İsimler

3.3.1. Yusuf Kerim (1922 Varna-2007 Sofya)

Okuduğu Nüvvab okulunda lehçe taklitçiliği ile tiyatral yetenekleri keşfedilen Kerim, 1940-1941 eğitim-öğretim yılında okulunun yanı başında kurulan üç katlı büyük öğrenci yurdunun alt salonunda arkadaşlarıyla beraber şarkılar, ilahiler okuyup diyalog türünden oyunlar oynamış ve bu amatörce oyunların metinlerini üst sınıftan arkadaşı Hasan Bilent'le beraber hazırlayıp çoğunlukla ikisi sahnelemiştir. Kendisi “İbiş” ve Hasan Bilent de “Usta”yı canlandırarak ortaoyunlardan kalma geleneği sürdürmüşlerdir. Kerim, 1944-1945 eğitim-öğretim yılında öğretmenliğe başlamış, 1953'te *Işık* gazetesinde üslup redaktörü olarak çalışmıştır. 1959'da Sofya'da işten çıkarılınca Şumnu Türk Tiyatrosunda dramaturg olarak işe başlamıştır. Yusuf Kerim, Süleyman Aleskerov'un gönderdiği musikili komedi piyesleri arasında yer alan *Yıldız* ile Şumnu Türk Tiyatrosuna ün kazandırmıştır. 1990'dan sonra *Ümit* dergisini çıkarmıştır (Hafız, 2006). Bulgaristan'da Türk tiyatrosuna emek veren tiyatro sevdalısı Yusuf Kerim'in sağladığı katkı sayesinde Türk azınlık, okullardan sahnelere tiyatronun ışığını görme imkânı bulmuştur.

İlk piyesi olan “Yeni Bir Evliya”, dram türündeki “Manga Başı” ve “Sevgi”, Bulgarca-Türkçe çeviri olan “Mesnet Düşkünleri”, halk masalından uyarladığı “Merak”, komedi türündeki “Takı” ve “Sevda” Kerim'in başlıca eserleri olarak dikkat çekmektedir.

3.3.2. Hafize Beysim Gün (1945 Varna - ...)

Sanatçı tiyatro hayatına 1966 yılında Anton Staraşimirov, Razgrad Türk Devlet Tiyatrosu'na girerek başlamıştır. 12 yıl bu tiyatroya hizmet verdikten sonra Rumeli halk türküleri üzerine araştırma ve derlemeler yaparak Sofya Radyosu'nda türküler söylemiştir. Razgrad'da 70 kişilik “Halk Türküleri Korosu”nu kurarak yönetmiştir. Varna Filarmoni Orkestrası'na, sınavı birincilikle kazanan tek Türk olarak giren Gün, 1977'te Türkiye'ye göç ederek Bursa'ya yerleşmiştir. Devlet Tiyatroları sınavını kazanarak 33 yıl boyunca Bursa Ahmet Vefik Paşa Tiyatrosu Sahnesi'nde çalışan Beysim Gün, emekli olunca da sahne almaya devam etmiştir. Sanatçıya 4 Mart 2023 tarihinde düzenlenen *10. Bursa Uluslararası Balkan Ülkeleri Tiyatro Festivali* kapsamında “Tiyatro Emek Ödülü” verilmiştir (Arasan, 2020; Cesur, 2023). Önce Bulgaristan daha sonra Türkiye'de tiyatroya emek veren Beysim Gün'ün türküler, şiirler ve

tiyatro oyunları ile Türk kültürüne sağladığı destek unutulmazdır. Sanatçı aynı zamanda birçok televizyon dizisi ve sinema filminde (Hacivat ve Karagöz Neden Öldürüldü?) yer almıştır. Sanatçı hâlâ Bursa’da ikamet etmektedir.

Anı türündeki “Bellekteki Zaman”, şiirlerinden oluşan “Dokunuşlar”, “İki İnsan Boyu Güneş”, Yarı Uyanık Sokaklar”, “Birikim” ve “Penceremde Çerçevesiz Gökyüzü” ile özlü sözlerin ye aldığı “Sözcüklerin Dansı” başlıca eserleridir.

3.3.3. İsmail Bekir (Ağlagül)

Hem rejisör, hem tiyatro eleştirmeni, hem de oyun yazarı olan Bekir Ağlagül, 1964’te Kırcaali Türk Tiyatrosu’nda yönetmen ve müdür olarak çalışmıştır. İsmail Bekir, Türk dili üzerinde çok titizlikle durmuştur (Şimşir, 1986, s. 301). Yazar göç sonrası Ankara Devlet Tiyatrosu rejisörlerinden olmuştur. Sanatçı yalnızca Türk tiyatrosuna değil, Türk diline de tiyatro oyunlarının diline yaptığı eleştirilerle katkı sağlamıştır.

Bulgaristan’daki ilk Türkçe radyo oyunu “Yitirilen Özlenense” ve Bulgarca-Türkçe çeviri “Sokrates’in Son Gecesi” Bekir’in eserlerindendir.

3.3.4. Durhan Hasan (Hatipoğlu)

Durhan Hasan (Hatipoğlu), dramaturg olarak Kırcaali tiyatrosunda çalışmış olup 1989’daki “Büyük Göç”te ana vatanına dönmüştür. Türkiye’de Trabzon Tiyatrosu’nda da çalışmıştır. Hatipoğlu dramaturg olarak çalıştığı yıllarda tiyatro uyarlamaları yapmıştır (Bizim Gazete, 2018). “Yalancının Mumu” ve “Kanlı Hora” eserleri ona aittir.

3.3.5. Arzu Tahir Arıbal (Arzu Tahirova)

Kırcaali Türk Devlet Tiyatrosu’nun açtığı sınavı kazanarak orada çalışmaya başlayan Arzu Tahir Arıbal, 1991 yılında *Güven* adlı kendi gazetesini yayımlamaya başlamıştır (İsen ve Durmuş, 2023, s. 312). Edebî kişiliğinin yanında tiyatroya verdiği destekler de değerlidir.

3.3.6. Sabiha Mestan

Kırcaali Kadriye Latifova Müzik ve Dram Tiyatrosu’nun yöneticiliğini yapan Türk besteci Mestan, Türk dili ve folklorüne desteği ile tanınmıştır. Sanatçı, yakalandığı amansız hastalık sonucunda 2023 yılında vefat etmiştir (Dükkancı, 2023). Sanatçı ile ilgili akademik kaynaklara ulaşılabilir.

Bu değerli sanatçılar dışında “1950’li yıllarda Hasan Karahüseyinof, Selim Bilalof, Sabri Tatof, Ömer Osmanof, İshak Raşidof gibi yazarlar özgün oyunlar yazmışlardır. Hasan Karahüseyinof’un *Aradan Ufak Tefek Taşları* adlı oyunu ödül de almıştır” (Buttanrı, 2010, s. 149). Bulgaristan’da Türk tiyatrosunun varlığı zaman zaman zorlu dönemlerden geçse de her iki ülkenin sağladığı destekler sayesinde Bulgaristan Türk tiyatrosu uzun yıllar varlığını sürdürmüştür.

Sonuç ve Öneriler

Bulgaristan’daki Türklerin millî varlığının ve kültürünün temsili olan dil, eğitim, edebiyat ve kültür Bulgaristan’ın Türk azınlığa karşı uyguladığı politikalardan ilk etkilenen alanlar

olmuştur. Dil, eğitim, edebiyat ve kültürün kesişim noktası olan tiyatro da bu politikalardan aynı şekilde etkilenmiştir.

Bulgaristan'ın bağımsızlığının ardından Türkler arasında daha çok okullarda ve amatör gruplar arasında sürdürülen tiyatro faaliyetleri, 1950'lerde Bulgaristan'ın siyasi politikalarını değiştirmesinin ardından Jivkov rejimine kadar aydınlanma dönemine girmiştir. Bu noktada Türklerin eğitimsel ve sosyokültürel açıdan kendini geliştirmesi için Bulgaristan Hükûmeti'nin sağladığı desteğin yanı sıra Azerbaycan aydınlarının desteği de yadsınamaz. O yıllarda ve sonrasında Bulgaristan Türklerinin yazdığı ve sahnelediği oyunlar Türk edebiyatı için çok önemlidir. 1950'lerden 1970'lere kadar devam eden Türk tiyatrosu çalışmaları 1960'larda düşüşe geçmiştir ve zamanla Türk tiyatroları Bulgar tiyatrolarıyla birleştirilerek kapatılmıştır. 1984-1989 yılları arası Bulgaristan Türklerine uygulanan kültürel asimilasyondan dolayı bu dönemde Türklerin millî varlığını ve kültürünü yansıtabilecekleri hiçbir etkinliğe izin verilmemiştir. Bulgaristan'ın 1989'da demokrasi dönemine girmesiyle birlikte Türk azınlık tekrar millî varlığını ve kültürünü yaşatma çabalarına girişmiştir. Bu amaçla yeniden kurulan Türk tiyatroları çok geçmeden tekrar Bulgar tiyatroları ile birleştirilmiştir. Bulgaristan Türklerinin kültürlerini yansıtabilecekleri tiyatro sanatının Bulgaristan'da varlığını sürdürebilmesi açısından yapılan çalışmalar yetersizdir. Örneğin, Şumnu Devlet Türk Estrat Tiyatrosu ile ilgili Sukrieva ve Kırçalı'nın ayrıntılı çalışması bulunmasına rağmen Kırcaali ve Razgrad'daki Türk tiyatroları ile ilgili akademik çalışmalara rastlanmamıştır. Aynı şekilde doğrudan Bulgaristan'daki Türk tiyatroları veya tiyatro çalışmaları ile ilgili kaynaklara ulaşmak oldukça zordur. Var olan çalışmaların çoğu Türkçe eğitimi, siyaset bilimi ve edebiyat alanı ile ilgilidir. Bu yüzden bu alanda daha fazla araştırma ve çalışmaya ihtiyaç duyulmaktadır.

Türkçe öğretmenlerinin derslerini desteklemek amacıyla tiyatroyu kullanmaları yine de olumlu bir adımdır. Tiyatronun eğitici bir yönü olduğu için Bulgaristan'daki Türk öğrencilerin Türkçe öğrenme motivasyonu tiyatro aracılığıyla bu şekilde artırılabilir. Bulgaristan'da tiyatro faaliyetlerine bu yüzden de önem verilmelidir. Türklerin millî varlığını ve kültürünü yaşatmaları, gelecek nesillere aktarmaları ana dillerini ve kültürlerini korumaları sayesinde mümkün olacaktır. Bunun yolu da ikisini de uygulayabilecekleri tiyatro sanatını kullanmalarından geçmektedir.

Kaynakça

- Alptekin, H., Lika, I., Dağdelen, M. D. ve Erdoğan, V. (2020). *Bulgaristan Türklerinin kültürel, ekonomik ve siyasi sorunları, talepleri, çözüm önerileri*. SETA.
- Anadolu Ajansı (2022). Bulgaristan'da Türk tiyatrosunun 70. kuruluş yılı "Akide Şekeri" oyunuyla kutlandı. Web: <https://kircaalihaber.com/kircaali/bulgaristanda-turk-tiyatrosunun-70-kurulus-yili-akide-sekeri-oyunuyla-kutlandi> adresinden 10 Eylül 2024 tarihinde alınmıştır.
- Arasan, İ. (2020). Hafize Gün 75 yaşında. *Nöbettepe*, 2(9), 44-47.
- Bekir, H. (2015). Bulgaristan'da dil planlaması çerçevesinde anadil olarak Türkçeye yönelik dil politikaları. *Ege ve Balkan Araştırmaları Dergisi*, 2(2), 59-68.

- Bizim Gazete (2018). Kırcaali Eski Türk Tiyatrosu Müdürü Durhan Hasan Hatipoğlu hayata veda etti. Web: <https://bizimgazete.bg> adresinden 12 Eylül 2024 tarihinde alınmıştır.
- Buttanrı, M. (2010). Bulgaristan Türkleri arasında tiyatro faaliyetleri. *Motif Akademi Halkbilimi Dergisi*, 3(6), 136-162.
- Cesur, K. (2023). Hafize Beysim Gün'e "Tiyatro Emek Ödülü" verildi. *Nöbettepe*, 5(19), 10-11.
- Çelik, M. E. (2016). Bulgaristan'daki Türkçe öğretmenlerinin Türkçenin eğitimi-öğretimine ilişkin görüşlerinin incelenmesi. *Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 35(2), 69-81.
- Daskalov, R. (1998). *Mejdu iztika i zapada: Bilgarski kulturni dilemi (Doğu ile batı arasında: Bulgar kültür ikilimleri)*. LİK.
- Dükkancı, S. (2023). Kırcaali'den bir Sabiha Mestan geçti. Web: <https://bnr.bg/tr/post/101906246> adresinden 18 Eylül 2024 tarihinde alınmıştır.
- Eminov, A. (2000). Turks and Tatars in Bulgaria and the Balkans. *Nationalities Papers*, 28(1), 129-164.
- Eigenbauer, K. (2009). Dramapedagoji ve sahneleme yorumlaması. *Bilim ve Okulda Almanca Eğitimi Dergisi*, 33(1), 62-75.
- Extra, G. ve Yağmur, K. (2013). *Dil zengini Avrupa- Avrupa'da çok dilli politika ve uygulama eğilimleri*. Cambridge University Press.
- Gürel, Z. (2018). Türk dünyası edebiyatında Bulgaristan Türk edebiyatının Türkiye'deki temsilcisi İslam Beytullah Erdi (Bulgaristan 1940-Türkiye 2014) hayatı, sanatı, eserleri. *Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi*, (46), 123-155.
- Hafız, N. (2006). *Yusuf Kerim hayatı ve eserleri*. Balkan Türkoloji Araştırmaları Merkezi Yayınları.
- İsen, M. & Durmuş, T. (2023). *Balkanlarda Türk edebiyatı tarihi*. Türkiye Maarif Vakfı Tiran New York Üniversitesi Yayınları.
- Keskioğlu, O. (1985). *Bulgaristan'da Türkler: tarih ve kültür*. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- Kırcaali Haber (2010). Ankara Devlet Tiyatrosu Pazarcık'ta temsil verdi. Web: <https://kircaalihaber.com/kircaali/ankara-devlet-tiyatrosu-pazarcikta-temsil-verdi> adresinden 24 Eylül 2024 tarihinde alınmıştır.
- Köseömer, İ. (2010). Kırcaali ve Razgrad'taki Türk tiyatroları tarihe karışıyor. Web: <https://kircaalihaber.com/kircaali/kircaali-ve-razgradtaki-turk-tiyatrolari-tarihe-karisiyor> adresinden 21 Eylül 2024 tarihinde alınmıştır.
- Memişoğlu, H. (2002). *Geçmişten günümüze Bulgaristan'da Türk eğitim tarihi*. Kültür Bakanlığı.

- Müzekki, A. (2010). Rodop Türk folklorunun dünü ve bugünü. Web: <https://kircaalihaber.com/yorum/rodop-turk-folklorunun-dunu-ve-bugunu> adresinden 27 Eylül 2024 tarihinde alınmıştır.
- Nurlu, M. & Çelik, M. E. (2015). Bulgaristan'da demokrasi döneminde Türkçe öğretimi meselesi. *Yeni Türkiye Dergisi*, 4(69), 4431-4438.
- Özgen, N. (2020). Hukuk bağlamında Bulgaristan'da azınlıkların hak ve özgürlükleri. *Turkish Studies*, 15(1), 535-563.
- Özlem, K. (2019). *Türkiye-Bulgaristan ilişkileri ve Türk azınlık*. DORA.
- Rahimli, T. T. (2021). Bulgaristan'da Türk dili ve edebiyatının tanıtılması, araştırılması ve geliştirilmesinde Azerbaycan aydınlarının rolü. A. Akgün, A. İğci ve E. Karakuş (Ed.), *I. Uluslararası Balkanlarda Türk dili ve edebiyatı araştırmaları sempozyumu bildiriler kitabı* içinde (ss. 597-603). Ege Üniversitesi Yayınları.
- Sukrieva, M. & Kırcalı, B. (2018). Açılışından kapanışına kadar Bulgaristan Türklerinin önemli kültür müesseselerinden Şumnu Devlet Estrat Tiyatrosu. Türk S. Nurdan ve M. Özler (Ed.), *XVIII. Türk Tarih Kongresi-Kongreye Sunulan Bildiriler (XII. cilt) Türk Dili ve Edebiyatı Tarihi Kitabı* içinde (ss. 321-348). Türk Tarih Kurumu.
- Süleymanoğlu Yenisoy, H. (1996). Bulgaristan Türklerinin eğitim ve kültürel kalkınmasında hizmetleri geçen Azerbaycan aydınları. *Bilig*, (3), 13-20.
- Süleymanoğlu Yenisoy, H. (2007). *Bulgaristan Türklerinin Türkçe eğitim davası (1877-2007)*. BGF Yayını.
- Süleymanoğlu Yenisoy, H. (2011). *İkinci Dünya Savaşından bu yana Bulgaristan Türklerinin Türkçe eğitimi*. Trakya-Balkan Türkleri Kültür Derneği.
- Süleymanoğlu Yenisoy, H. (2017). Bulgaristan Türklerinin eğitim ve kültürel sorunlarında yeni gelişmeler (1990-2010). *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, 17(2), 33-49.
- Şimşir, B. N. (1986). *Bulgaristan Türkleri*. Bilgi Yayınevi.
- Tarımcı, M. (2016). *Dobri Voynikov ve "Yanlış algılanan uygarlık" adlı komedyası*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Ankara Üniversitesi.
- Tunalı, G. (2020). Bulgar milliyetçiliği ve Türk azınlık kimliği: Tarihsel bir çözümleme, 1762-1989. *Modern Türklük Araştırmaları Dergisi*, 17(3), 361-391.
- Uçar Özbirinci, P. (2010). *Kültürlerarası tiyatro üzerine söyleşiler*. TOBAV Yayınları.
- Yavuz, R. İ. & Açıık, F. (2020). Balkan Türklerinin Türkçeye dair farkındalıkları. *Türklük Bilimi Araştırmaları*, (48), 39-54.

Araştırmacıların Makaleye Katkı Oranı Beyanı:

1. yazar katkı oranı: %100

Çıkar Çatışması Beyanı:

Herhangi bir çıkar çatışması yoktur.

Finansal Destek veya Teşekkür Beyanı:

Bu çalışma için herhangi bir kurumdan finansal destek alınmamıştır.

Etik Kurul Onayı:

Çalışma etik kurul izni gerektirmemektedir.

Extended Abstract

When Bulgaria declared its independence from the Ottoman Empire in 1908, the Turks living in the country were reduced to minority status. This period of independence brought significant challenges for the Turks in social, economic, and cultural domains. The political policies implemented by the Bulgarian state had a pronounced impact, particularly on the Turkish language, culture, and education. These policies not only provided opportunities for the revitalization of Turkish cultural life, but also they imposed severe restrictions and pressures. In such a context, theater emerged as a vital tool in the efforts of the Turkish community to preserve their language, cultural values, and identity. Beyond being merely an art form, theater functioned as a means of expression that kept national identity alive, brought the community together, and ensured cultural transmission.

The primary aim of this study is to examine the historical development of Turkish theater in Bulgaria and to analyze in detail the role of theatrical activities in preserving Turkish culture and identity. The article highlights the strong connection between theater, education, and language, demonstrating how the Turkish community in Bulgaria has maintained its sociocultural presence through theater. However, the study also draws attention to the insufficiency of academic research on the theatrical activities of the Bulgarian Turks, emphasizing the need to address this gap in the literature.

The foundations of Turkish theater in Bulgaria trace back to the Ottoman period, originating from school performances and folkloric activities. Organizations such as the Turkish Teachers' Union utilized theater as a tool to support education and social life, during which various plays were performed for both students and the general public. The staging of works like Namık Kemal's *Vatan Yahut Silistre* strengthened the sense of national consciousness and solidarity within the Turkish community. In the early 20th century, coffeehouses (*kıraathane*) emerged as significant venues where the Turks in Bulgaria encountered theater. These establishments not only served as places for reading and acquiring knowledge but also transformed into cultural centers where theatrical activities took place.

By the 1950s, Bulgaria adopted a multi-ethnic and multicultural policy, leading to a period of cultural enlightenment for the Turkish community. During this time, professional Turkish theaters were established in regions such as Shumen, Razgrad, and Kardzhali, achieving significant development with the contributions of experts from Azerbaijan. The plays staged in these theaters served as both educational and cultural tools, making substantial contributions to the preservation of the Turkish language and culture. Amateur theater groups

and plays performed in schools helped theater reach wider audiences, particularly fostering language development and cultural awareness among the youth. However, from the 1960s onwards, Bulgaria's shift towards a mono-ethnic policy marked the end of the golden age of Turkish theater.

During this period, Turkish theaters were merged with Bulgarian theaters, and the staging of Turkish-language plays was prohibited. From the 1970s onwards, the Todor Zhivkov regime implemented intense assimilation policies targeting Turkish cultural life, significantly disrupting the sociocultural activities of the Turkish community. Theater groups were disbanded, schools providing theater education were closed, and artistic activities for Turks were entirely restricted. Particularly, the “Revival Process” (*soya dönüş*) carried out between 1984 and 1989 stands as one of the most severe blows to Turkish cultural identity in history.

With the end of the communist regime in 1989, Bulgaria entered a period of democracy, opening a new chapter for the Turkish community. During this period, institutions such as the Kardzhali Kadriye Latifova State Music and Drama Theater were reactivated, and efforts to revive Turkish theater began once again. However, these developments proved to be short-lived. In 2010, Turkish theaters were merged with Bulgarian theaters, significantly restricting their activities. Although the Bulgarian Ministry of Culture described this merging as a “reform,” it effectively dealt a blow to the independence of Turkish theater. Despite these challenges, Bulgarian Turks continue to sustain theater activities through various cultural events and extracurricular initiatives, striving to keep their cultural and artistic traditions alive.

Many artists and writers have made significant contributions to the development of Turkish theater in Bulgaria. Yusuf Kerim worked as a dramaturge in Bulgarian Turkish theaters, staging numerous important works. Hafize Beysim Gün, with her artistic career extending from Bulgaria to Turkey, represented Turkish culture and made notable contributions to theater, music, and poetry. İsmail Bekir Ağlagül contributed to Turkish theater both as a director and a critic, emphasizing the preservation of the Turkish language. Figures such as Durhan Hasan and Arzu Tahir Arıbal played leading roles in staging significant works, particularly in the Kardzhali theater, further enriching the Turkish theatrical tradition in Bulgaria.

These artists laid the foundations of Turkish theater in Bulgaria and ensured the survival of Turkish culture in this field. Despite the decline in theatrical activities after 1989, their legacy continues to serve as a source of inspiration for future generations.

Turkish theater in Bulgaria has been not only an art form but also a critical tool for preserving Turkish identity and cultural heritage. As a platform where language, culture, and literature converge, theater has played a significant role in sustaining the national consciousness of Bulgarian Turks. However, theatrical activities have been periodically disrupted and deprived of support due to political pressures and assimilation policies.

Although the democratization process after 1989 led to a revival of theater, the lack of sufficient support has made the sustainability of these activities challenging. Today, the use of

theater by Turkish language teachers in Bulgaria as an extracurricular activity highlights its educational role and represents a positive step forward. However, these efforts require greater support to ensure their continued impact and development.

In conclusion, the revitalization and support of Turkish theater in Bulgaria are of great significance for the transmission of Turkish culture and language to future generations. It is essential to increase academic research in this field, strengthen cultural collaborations between Turkey and Bulgaria, and encourage the cultural activities of Bulgarian Turks. Through these efforts, Turkish theater can regain its rightful place in Bulgaria and play a vital role in preserving and promoting Turkish cultural heritage.